

**АНАЛИЗ НА ПОКАЗАТЕЛИТЕ ЗА РЕНТАБИЛНОСТ И ПОКАЗАТЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ НА БАНКИТЕ В
БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2007 – 2018 Г.**

**Гл. ас. д-р Аглика Кънева, e-mail: a.b.kaneva@gmail.com
катедра „Финанси“
УНСС**

Резюме: Публикацията е посветена на възвръщаемостта на банките в България - печалба след данъчно облагане, възвръщаемост на собствения капитал и възвръщаемост на активите. Разгледано е и изменението на показатели за оценяване качеството на банковите активи като рискови експозиции на банките и обезценки по кредити в банките, които също както показателите за възвръщаемост силно се влияят от финансовата криза.

Ключови думи: банки, показатели за възвръщаемост, показатели за оценяване качеството на банковите активи

JEL: G210

**ANALYSIS OF THE PROFITABILITY INDICATORS AND INDICATORS
FOR ASSESSMENT OF ASSETS QUALITY OF THE BANKS IN BULGARIA
IN THE 2007 – 2018 PERIOD**

**Head Assist. Prof. Aglika Kaneva, PhD, e-mail: a.b.kaneva@gmail.com
Department of Finance
UNWE**

Abstract: This research is dedicated to the profitability of the banks in Bulgaria - profit after tax, return on equity and return on assets. The dynamics of indicators for assessment of assets quality of banks such as banks risk exposures and impairments of credits of the banks has been examined that like the profitability indicators are highly influenced by the financial crisis.

Key words: banks, profitability indicators, indicators for assessment of banking assets quality

JEL: G210

АНАЛИЗ НА ПОКАЗАТЕЛИТЕ ЗА РЕНТАБИЛНОСТ И ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ НА БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2007 – 2018 Г.

Гл. ас. д-р Аглика Кънева, e-mail: a.b.kaneva@gmail.com
катедра „Финанси“
УНСС

Въведение

Дейността на банките е от съществено значение за икономиката. Те акумулират финансови средства на голяма стойност от физически лица и фирми. Необходимо е да се осъществява строг контрол върху финансовото състояние на банките, тъй като изпадането на банка в неплатежоспособност оказва силно негативно влияние върху цялата икономика. По тази причина, анализът на финансовите показатели на банките е от изключителна важност.

Завадска, Дроздовска и Яворски (2012) посочват, че от оценка на дейността на банката са заинтересовани различни стопански единици, които следят два аспекта: ефективността на банковата дейност и риска, носен от банката. Анализът на ефективността и риска като понятие ex post позволява да се оцени текущото състояние на банката и създава основа да се направят изводи за бъдещето. Оценката на ефективността се извършва както чрез използване на коефициенти, така и чрез по-сложните контролингови методи. Източници на информация за извършване на оценка са финансовите отчети на банката.

Според Джонсън и Джонсън (1996) анализът на финансовите резултати на една банка се извършва с цел да се направи оценка на изпълнението на наредените от мениджърите цели и задачи и да се сравнят постигнатите резултати с тези на други подобни банки. Оценката на изпълнението включва анализ на основните финансови отчети и разработване на основните съотношения и другите показатели, с които се измерват финансовите резултати. Целта на анализа е да се открият предимствата и недостатъците, което ще даде възможност на мениджърите да насочат усилията си към отстраняване на слабостите и запазване на силните страни.

Основните методи, използвани в банковия финансов анализ, включват анализ на съотношения и тенденции. Анализът на съотношенията разкрива връзки, влияещи върху оценката на бизнес средата, в която функционира банката, и спомага за определяне на параметри на взаимозависимостите, които могат да се използват за идентифициране на потенциални проблеми. Сравняват се съотношенията за няколко периода с цел определяне на тенденциите.

Последният етап от аналитичния процес включва подбор на еднородните групи банки, които ще бъдат сравнявани. За целите на сравнителния анализ по еднородни банки аналитикът следва да подбере внимателно онези банки, които имат сходни характеристики. Джонсън и Джонсън (1996) считат, за много полезно, ако анализът включва сравнение с други банки от същия географски район или търговска зона с цел идентифициране на предимствата и недостатъците на конкурентите.

Изследването на рентабилността на банките в България е концентрирано върху някои ключови финансови показатели за кредитните институции като

печалба след данъчно облагане, възвръщаемост на собствения капитал (СК) и възвръщаемост на активите. Това са основни показатели за оценка на рентабилността на банките. В анализа са включени и показатели за оценяване на качеството на банковите активи, върху които финансовата криза оказва голямо отражение, както и върху показателите за рентабилност - експозиции под наблюдение и необслужвани експозиции към кредити и аванси на банките, специфични провизии на банките и обезценки по кредити в банките в България. Приходите на банките се формират от техните активни операции. Качеството на банковите активи е определящо за рентабилността на банките и по тази причина показателите за оценяването му са включени в анализа.

БНБ групира банките в България в три групи в зависимост от размера на активите им. Това разделение е приложено при анализа. Периодът на изследването е от януари 2007 г. до декември 2018 г. включително. Този период обхваща годините на световната финансова и икономическа криза и дълговата криза в еврозоната. В настоящето изследване са използвани официални статистически данни на БНБ.

Обект на изследването са банките като водещи финансови посредници в икономиката. Предмет на изследването са рентабилността и качеството на активите на банките.

Основната цел на статията е да се изследва динамиката на печалбата след данъчно облагане, възвръщаемост на собствения капитал и възвръщаемост на активите на банките в България през периода 2007 – 2018 г. и да се анализират мерките за подобряване на финансовите им резултати.

За да се реализира целта в статията се очертават следните конкретни задачи:

1. Количествен анализ на показателите за рентабилност на банките в България.

2. Сравнителен анализ на финансовите резултати на банките в България.

3. Количествен анализ на показателите за оценяване качеството на активите на банките в България.

Основната теза на разработката е, че световната финансова и икономическа криза оказва негативно влияние върху рентабилността и качеството на активите на банките в България, но към края на анализирания период се наблюдава подобрене на финансовите резултати и стойностите на показателите за оценяване качеството на активите на банките.

Използваната методология е комбинация от няколко метода на анализ и по-конкретно сравнителен анализ, индукция и дедукция, дескриптивен анализ и синтез, историко-логически анализ. Предпочитание се отдава на аналитичния подход, който гарантира по-голяма обективност на резултатите.

1. Динамика на печалбата след данъчно облагане, възвръщаемост на собствения капитал и възвръщаемост на активите на банките в България през периода 2007 – 2018 г.

1.1. Теоретични основи на анализа на банковата рентабилност

Bikker и Bos (2008) отбелязват, че „акционерите на банка получават нейната печалба и следователно са заинтересовани да максимизират печалбата. Те могат да постигнат това, като максимизират приходите и минимизират разходите“.

Според Професор П. Стефанова (1994) „рентабилността на банките изразява тяхната доходност“. Доцент С. Трифонова (2002) твърди, че „рентабилността на банките дава представа за крайния резултат от тяхната дейност“. Vikker и Vos (2008) посочват, че „банките максимизират печалбата си“.

Рентабилността на банките може да се установи по различен начин. Различните показатели дават представа за една или друга страна на дейността им. Професор П. Стефанова (1994) изброява следните показатели - най-съществен показател за оценка на крайните резултати от активните и пасивните операции на банките дава нормата на печалбата, установена като отношение на печалбата към сумата на активите.

От гледна точка на интересите на акционерите важно значение има нормата на печалбата на една акция, която се изчислява като отношение на печалбата към броя на акциите или нормата на печалбата на акционерния капитал, представляваща отношение на печалбата към акционерния капитал.

Нормата на печалбата на капитала се установява като отношение на печалбата към капитала на банките.

Завадска, Дроздовска и Яворски (2012) твърдят, че от показателите за рентабилност най-често се използват възвръщаемост на активите ROA и възвръщаемост на акционерния капитал ROE. Формулите на тези показатели са:

$$ROA = \frac{\text{Финансов резултат}}{\text{Активи}} \quad (1)$$

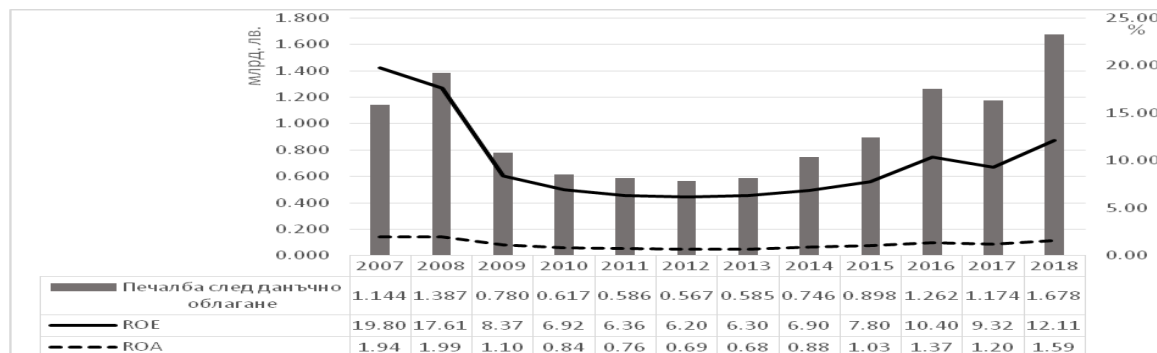
$$ROE = \frac{\text{Финансов резултат}}{\text{Собствен капитал}} \quad (2)$$

Mishkin (2016) посочва, че „възвръщаемост на активите е основен показател за банковата рентабилност“. Balls (2011) също отбелязва, че възвръщаемост на активите и възвръщаемост на собствения капитал са двата основни показателя, с помощта на които банките измерват рентабилността си. Cecchetti и Schoenholtz (2014) също твърдят, че „възвръщаемостта на активите е важен измерител на това колко ефективно определена банка използва активите си“.

Hubbard и O'Brien (2011) изказват становище, че „акционерите на банка притежават банковия капитал и се интересуват от печалбата на банката, която мениджърите могат да формират въз основа на тяхната инвестиция, т.е. акционерите оценяват банковите мениджъри не въз основа на възвръщаемостта на активите, а на възвръщаемостта на СК“. Джонсън и Джонсън (1996) твърдят, че „общите параметри на финансовия резултат са синтезирани в два основни показателя - възвръщаемост на активите и възвръщаемост на СК“.

1.2. Количествен анализ на печалбата след данъчно облагане, възвръщаемост на собствения капитал и възвръщаемост на активите на банките в България

На фигури 1 са представени печалбата след данъчно облагане и показателите възвръщаемост на собствения капитал и възвръщаемост на активите на банковата система в България през периода 2007 – 2018 г.

Фигура 1. Печалба след данъчно облагане (млрд. лв.), възвръщаемост на собствения капитал (%) и възвръщаемост на активите (%) на банковата система в България през периода 2007 – 2018 г.

Източник: БНБ, собствени изчисления

Печалбата след данъчно облагане на банките в България нараства през 2008 г. до най-високата ѝ стойност за анализирания период. Това е и най-високият финансов резултат на банковата система в България през последните десет години. Той е формиран от лихвените приходи и съпътстващите приходи от такси и комисиони (Йоцов, 2014). През 2009 г. тя драстично намалява, като намалението продължава в по-малка степен до 2012 г. Един от факторите за понижение на финансовия резултат е намалението на съотношението кредити към активи на банките. През 2010 г. банковата система успява да съхрани формираните буфери и в края на месец декември 2010 г. отчита относително добри финансови показатели. Посредством генерираните доходи от основна дейност банките съумяват да покрият повишения кредитен риск и свързаните с него допълнителни разходи за обезценка. Банковата система приключва 2010 г. с нетна печалба, която, както и през 2009 г., е по-ниска от предходната година, но все пак дава възможност за капиталова защита (Йоцов, 2014).

През периода 2013 – 2016 г. финансовият резултат на българската банкова система се увеличава. По-съществено е увеличението през 2016 г., когато достигнатата стойност на показателя от 1,262 млрд. лв. в най-голяма степен се доближава до стойността от 2008 г. преди финансовата криза да повлияе на българската икономика и да се отрази на рентабилността на банките. Във финансовия резултат на българската банкова система за 2016 г. се включва еднократният бонус от продажбата на банковите дялове в международния картков оператор Visa Europe от 186 млн. лв. и разпределянето на прихода към банките - нейни членове. Следва понижение на печалбата през 2017 г. до 1,174 млрд. лв., което вероятно може да се обясни с ниските лихвени проценти по кредитите, които продължават да намаляват. Като резултат се понижават лихвените приходи на банките. Приходите от лихви намаляват с между 4% и 5% на годишна база през втората половина на 2017 г. През 2018 г. тенденцията на увеличение на печалбата на банките продължава.

Печалбата на банките е пряк резултат от същинските банкови операции и показва ефективността на банковата дейност. Растежът на печалбата е положителна тенденция, която отразява по-големите възможности на банковата система да си осигурява постоянен източник за увеличение на капитала. Тя е най-характерна за водещите банки, докато малките банки често срещат трудности да поддържат устойчив темп на растеж на печалбата. Трайното

увеличение на нетната печалба, реализирана в банковия сектор, е израз на капитализацията и стабилизацията на търговските банки (Трифенова, 2002).

Банките отчитат по-висока печалба. В същото време разходите за обезценки са по-ниски. По-малкото обезценки, които банките правят, допринасят за по-високите стойности на финансовия им резултат. През 2017 г. тези разходи също намаляват в сравнение с предходната година, когато банките се подготвят за стрес тестовете и проверката на активите. В края на 2017 г. обезценките намаляват с 9,6% до 730 млн. лв. при 807 млн. лв. за предходната година. Изключение са отписванията в ОББ АД от 81 млн. евро през месец септември 2017 г. Банките, при които през четвъртото тримесечие обезценките нарастват двойно или повече спрямо предходното тримесечие на 2017 г., са ББР АД и ЦКБ АД, както и някои от по-малките банки като Ти Би Ай Банк ЕАД и Токуда Банк АД. Засилва се натискът върху обезценките, които пряко влияят на финансовия резултат на банките, заради няколко нови регулации, които директно ангажират средства. Това са международния счетоводен стандарт за отчетност 9, който съдържа правила за провизиране, новите стандарти за необслужвани кредити, както и правила за пазарите на финансови инструменти. По-активното кредитиране също допринася за формиране на добър финансов резултат.

Последните няколко години са благоприятни за банковата дейност. Кредитирането се активизира и кредитните портфейли на банките са поизчистени. Тези фактори в съчетание с повишаване на банковите такси водят до висока печалба в банковия сектор. Но през 2018 г. влизат в сила нови регулаторни тежести. Очакват се и още банкови сливания. Следва да се има предвид, че този финансов резултат се постига въпреки средата на отрицателни лихвени проценти, в която банките работят.

Очаквано, основният приходаизточник на банките и компонент на печалбата им - нетният лихвен доход се свива. Вече около две години и половина лихвените проценти по депозитите са около нулата. В същото време банките имат свръхликвидност, която трябва да пласират. Конкуренцията се изостря в среда на активизиране на кредитирането най-вече в ипотечния сегмент. Тези два фактора оказват натиск към намаляване на лихвените проценти по кредитите. Така приходите от лихви намаляват. Същевременно, по-ниски са и разходите за лихви предвид нулевите нива по депозитите. Започва възстановяване в България на ниските нива на нетния лихвен приход (Данаилов, 2019).

Съществуват различия по банки. По-силна е тенденцията при институции с българска собственост - ЦКБ АД, Инвестбанк АД, ПИБ АД и Общинска банка АД. Свиване на лихвения доход се наблюдава и при ОББ АД и Райфайзенбанк (България) ЕАД.

Увеличава се другият, макар и по-малък, източник на приходи за банките – таксите. Увеличението на дохода от такси и комисиони до известна степен смекчава ефекта от понижаващите се приходи от лихви. Повишението в дохода от такси и комисиони не би могло да компенсира намалението на лихвените приходи поради разликата в обемите на двата прихода – таксите и комисиони са със значително по-ниски стойности от нетния лихвен доход.

Увеличението на кредитирането от банките започва през 2017 г. Нарастването е най-съществено при жилищните кредити и при този тип кредитиране лихвените проценти са сред най-ниските. Увеличението на кредитирането води до подобряване на приходите от лихви. Активизирането на

кредитирането се наблюдава при ниски лихвени проценти и не води до по-висока печалба за банковия сектор, а може да породри рискове, които да се проявят през следващата фаза на икономическия цикъл.

През последните няколко години банките функционират в условията на намаляващи лихвени проценти по кредитите, което се отразява на нетния лихвен марж. Кредитирането нараства, но поради ниските лихвени проценти това не води до съществен ръст в основния доход на банките. Разходите за обезценки намаляват и в резултат на това печалбата нараства.

Понижението на лихвения доход до известна степен се компенсира от приходите от такси и комисиони. Като резултат от активизирането на кредитирането нарастват нетните приходи от такси и комисиони. Отпускането на повече кредити, включително рефинансирането и предоговарянето особено при кредитите за нефинансови предприятия и жилищните кредити, води до големи приходи от такси и комисиони за банките. Нарастването им не е съразмерно с понижението на лихвените приходи.

Повечето банки отчитат покачване на нетния доход от такси и комисиони, а за някои банки то е по-съществено като при Райфайзенбанк (България) ЕАД, която отбелязва голямо увеличение при жилищното кредитиране.

Значително нарастват административните разходи на банките, което вероятно в най-голяма степен се дължи на увеличение на заплатите в банковия сектор. През предходните години административните разходи на българската банкова система намаляват като резултат от стремежа на банките да оптимизират дейността си и да намалят броя на клоновете си.

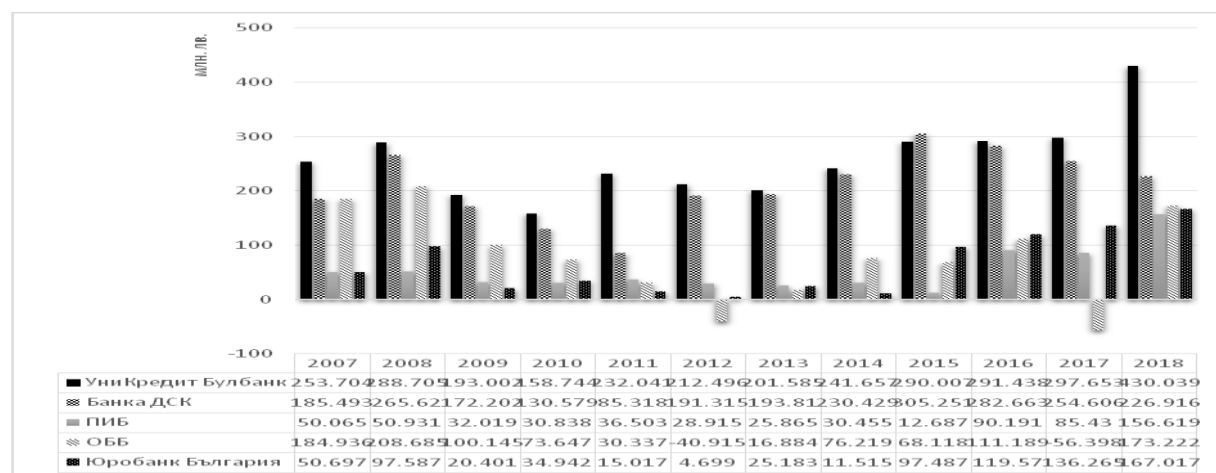
Българската банкова система като цяло задържа на добро ниво финансовия резултат, като през целия анализиран период се отчита печалба. Не се допуска отбелязването на загуба от дейността, какъвто е случаят с банковите системи в някои европейски страни. Финансовата криза засяга дейността на банките в България, което се отразява в понижението на печалбата им след данъчно облагане. Данните показват, че банките в България се възстановяват и през последните две години от разглеждания период печалбата след данъчно облагане на банковата система на България превишава стойностите ѝ през годините преди финансовата криза. Може да се направи заключението, че ефектите от кризата са по-ограничени в сравнение с други страни в ЕС.

През периода възвръщаемостта на СК намалява повече от двойно. Понижението през 2009 г. е значително - с 52%. Стойностите на показателя остават почти неизменени от 2010 г. до 2014 г. Причината за голямото намаление на възвръщаемостта на СК е както близо двойното нарастване на СК на банковата система поради възприетите строги капиталови изисквания, така и понижението на печалбата на банките. През 2015 и 2016 г. е отчетено по-значително повишение на показателя, след което през 2017 г. отново се наблюдава понижението. През 2018 г. тенденцията на нарастване продължава.

Позитивен е фактът, че рентабилността на СК на банките трайно и значително нараства, което е израз на повишаващия се размер на печалбите, генерирани в банковия сектор. Това говори за по-висока норма на доход за акционерите на банки, вследствие на ефективно управление на техния капитал. Също така, повишението на възвръщаемостта на СК отразява подобрението в капиталовата структура на банките по посока на натрупване на по-голям СК, който е основна предпоставка за стабилност и просперитет на финансовите институции (Трифенова, 2002).

Възвръщаемостта на активите е с ниски стойности. Този показател също отбелязва понижение. През 2008 г. стойността на този показател незначително се покачва. През 2009 г. следва драстично намаление до 1,10%, което продължава с по-умерени темпове до 2013 г. След това през периода 2014 - 2016 г. стойността му се повишава двойно, а през 2017 г. леко намалява, като възлиза на 1,2%. През 2018 г. стойностите на показателя отново нарастват. Голямото му понижение може да се обясни със значително нарастване на общите банкови активи, както и с намаляване на печалбата. Последвалото увеличение е проява на нарастващия размер на генерираните от банките печалби. Прирастът на доходността обуславя ръст на печалбата на търговските банки, което им позволява увеличение на капитала. По-високите стойности на възвръщаемост на активите гарантират стабилно функциониране на банките.

В обобщение, анализът на рентабилността на банковата система показва положителни тенденции на трайно увеличаване на възвръщаемостта на търговските банки и на повишаване ефективността на управление на техните приходи и разходи, което говори за повишаване степента на развитие и ефективността на банковото посредничество (Трифенова, 2002).

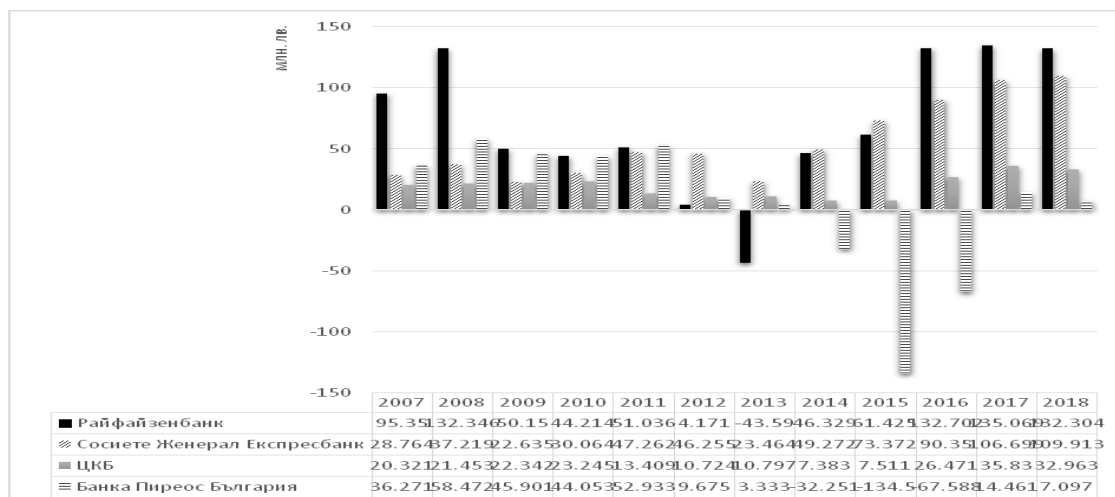
Фигура 2. Печалба след данъчно облагане на банките от първа група в България през периода 2007 – 2018 г. (млн. лв.)

Източник: БНБ

Всяка една от банките от първа група отчита понижение на печалбата след данъчно облагане през 2009 г. Намалението продължава и през 2010 г. с изключение на Юробанк България АД. Това намаление е отбелязано и през 2011 г. в Банка ДСК ЕАД, Юробанк България АД и ОББ АД, докато при останалите банки е отчетено увеличение. Понижение на финансовия резултат на по-голямата част от разглежданите банки с изключение на Банка ДСК ЕАД се наблюдава и през 2012 г., когато ОББ АД отчита загуба. Това може да се обясни с влиянието на световната финансова и икономическа криза и финансовата криза в еврозоната върху дейността на кредитните институции у нас. По данни на БНБ към края на месец декември 2017 г. делът на дъщерните банки от ЕС в българската банкова система е 72,9% (БНБ, Банките в България, октомври – декември 2017 г.) и състоянието на банките в ЕС в значителна степен се отразява на дейността на банките в България. Нивото на чуждестранна собственост в българския банков сектор се нарежда сред най-високите в ЕС (Olgu, 2011). Най-големите банки са дъщерни дружества на чуждестранни банки

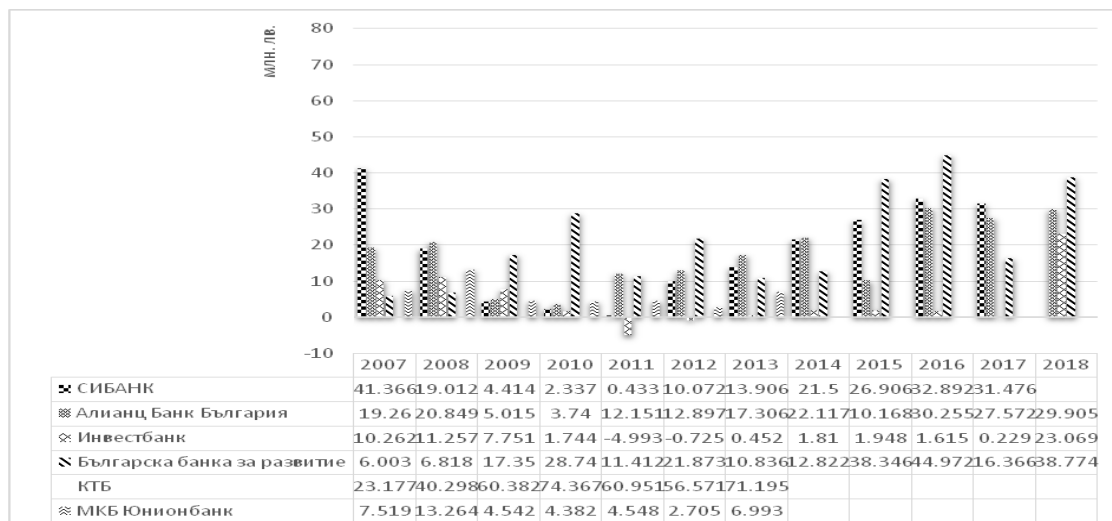
(Carpio, Evanoff, Kaufman, 2006). Страните от Източна Европа нямат история при търговското банкиране, когато отварят пазарите си и най-ефективният начин бързо да трансформират банковата си система е да допуснат чуждестранни банки за стратегически инвеститори (Steinherr, Ucer, 2004).

Следва също да се отбележи, че ОББ АД е с гръцки собственици. През 2014 г. се наблюдава увеличаване на печалбата в разглежданите банки с изключение на Юробанк България АД. Отново по-значително покачване е отбелязано през 2016 г., с изключение на Банка ДСК ЕАД, където финансовият резултат намалява, а при Уникредит Булбанк АД се запазва на близки стойности до тези през 2015 г. ОББ АД отбелязва загуба за 2017 г. от -56,398 млн. лв., която е резултат от извършените от банката обезценки на висока стойност след сделката за придобиване. Значително нараства печалбата на Юробанк България АД към края на разглеждания период в сравнение с неговото начало. Най-големите банки в България успяват да отчетат печалба от дейността в условията на финансова криза. Те се представят добре по отношение на този показател и остават стабилни през анализирания период, като не допускат загуба. Изключение прави ОББ АД, която до края на периода е дъщерна на Национална банка на Гърция. Като резултат от финансовата криза печалбата на най-големите банки в страната намалява, но те се възстановяват и в края на периода са отчетени стойности на показателя, превишаващи предкризисните нива.

Фигура 3. Печалба след данъчно облагане на част от банките от втора група в България през периода 2007 - 2018 г. (млн. лв.)

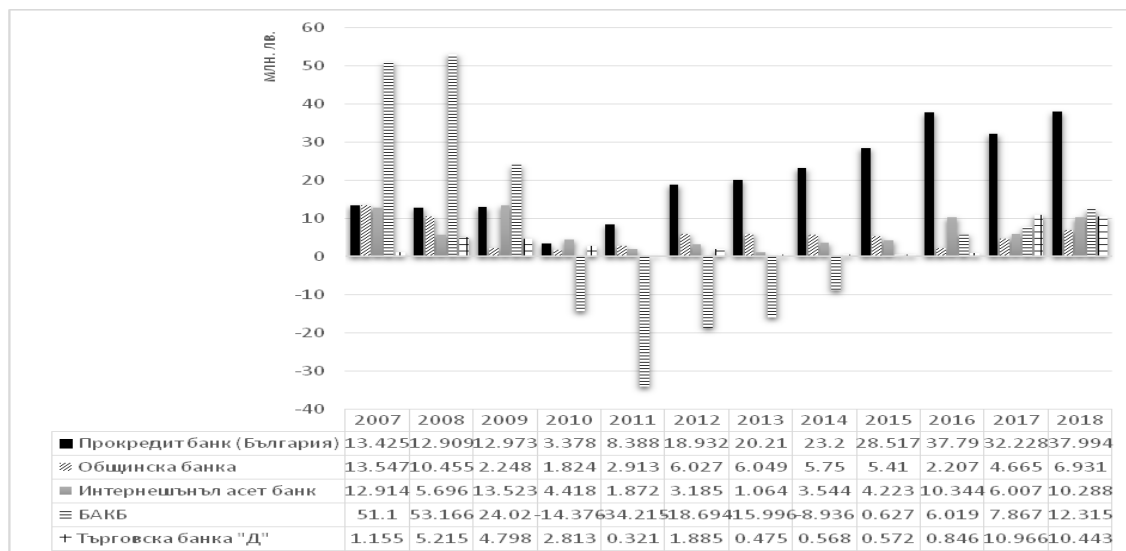
Източник: БНБ

Фигура 4. Печалба след данъчно облагане на някои банки от втора група в България през периода 2007 - 2018 г. (млн. лв.)

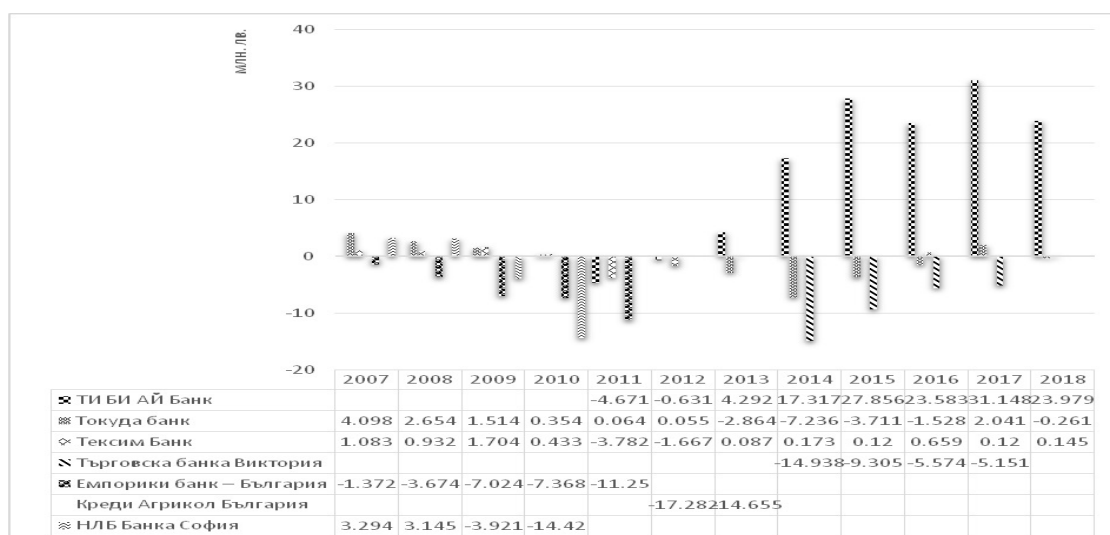
Източник: БНБ

Повечето анализирани банки от втора група отчитат нарастване на печалбата. Изключение правят Банка Пиреос България АД, СИБАНК ЕАД, Инвестбанк АД и МКБ Юнионбанк АД, при които финансовият резултат в края на периода е по-нисък в сравнение с началото. Някои банки отчитат загуба - като Банка Пиреос България АД през 2014 г. в размер на 32,251 млн. лв., в много по-голям размер през 2015 г., когато загубата е 134,502 млн. лв., и през 2016 г. на стойност 67,588 млн. лв., и Инвестбанк АД през 2011 и 2012 г., когато загубата възлиза на 4.993 млн. лв., а през 2012 г. е ограничена до 0,725 млн. лв. През 2017 г. печалбата на Банка Пиреос България АД възлиза на 14,461 млн. лв., след като приключва 2016 г. на загуба от 67,588 млн. лв. заради активно разчистване на портфейла от лоши кредити чрез начисляване на провизии. Банка Пиреос България АД е дъщерна на гръцката Банка Пиреос. Този показател драстично намалява през 2012 г. в Райфайзенбанк (България) ЕАД и през 2013 г. банката също отчита загуба от дейността си от 43,59 млн. лв. Това вероятно се дължи на отражението на финансовата криза и финансовата криза в еврозоната върху дейността на банките в България. При по-голямата част от банките финансовият резултат намалява през 2009 и 2010 г. и отново през 2012 г. Наблюдава се увеличение на печалбата след данъчно облагане на повечето разглеждани банки от 2014 г. до края на анализирания период. Значително нараства печалбата на Сосиете Женерал Експресбанк АД към края на разглеждания период в сравнение с неговото начало. Също така прави впечатление, че докато останалите анализирани банки срещат затруднения в дейността си и отчитат понижение на финансовия резултат през периода 2007 – 2013 г. под влияние на глобалната финансова и икономическа криза, печалбата на КТБ АД нараства повече от три пъти до 2010 г., след което се задържа на сравнително високи стойности до 2013 г. Това е отклонение от общата тенденция.

Фигура 5. Печалба след данъчно облагане на банки от втора група в България през периода 2007 – 2018 г. (млн. лв.)

Източник: БНБ

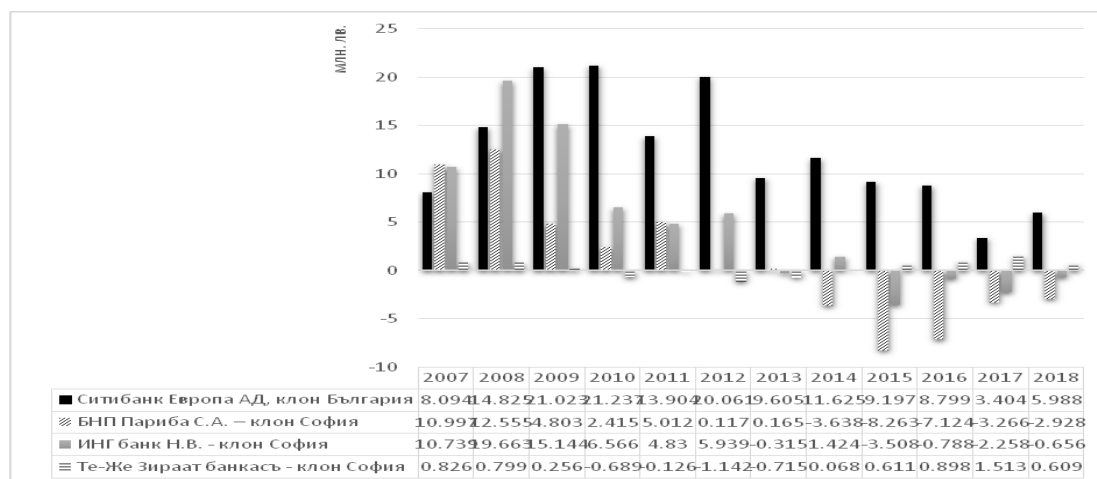
Фигура 6. Печалба след данъчно облагане на банки от втора група в България през периода 2007 – 2018 г. (млн. лв.)

Източник: БНБ

Повечето анализирани банки от втора група отчитат понижение на печалбата след данъчно облагане през периода. Следва да се отбележи, че печалбата на БАКБ АД и Общинска банка АД силно се понижава към края на разглеждания период в сравнение с неговото начало. Някои банки отчитат загуба, като Българо-американска кредитна банка АД през периода 2010-2014 г., като най-голям размер на загубата е отчетен през 2011 г., когато тя възлиза на 34,215 млн. лв., както и ТИ БИ АЙ Банк ЕАД и Тексим Банк АД през 2011 и 2012 г., Токуда банк АД от 2013 до 2016 г. и НЛБ Банка София АД през 2009 и 2010 г. ТБ Виктория ЕАД, Емпорики банк – България ЕАД и Креди Агрикол България ЕАД работят на загуба през всяка година от функционирането си в България. Загубата на Емпорики банк – България ЕАД непрекъснато нараства. Лошите финансови резултати на кредитните институции вероятно се дължат на

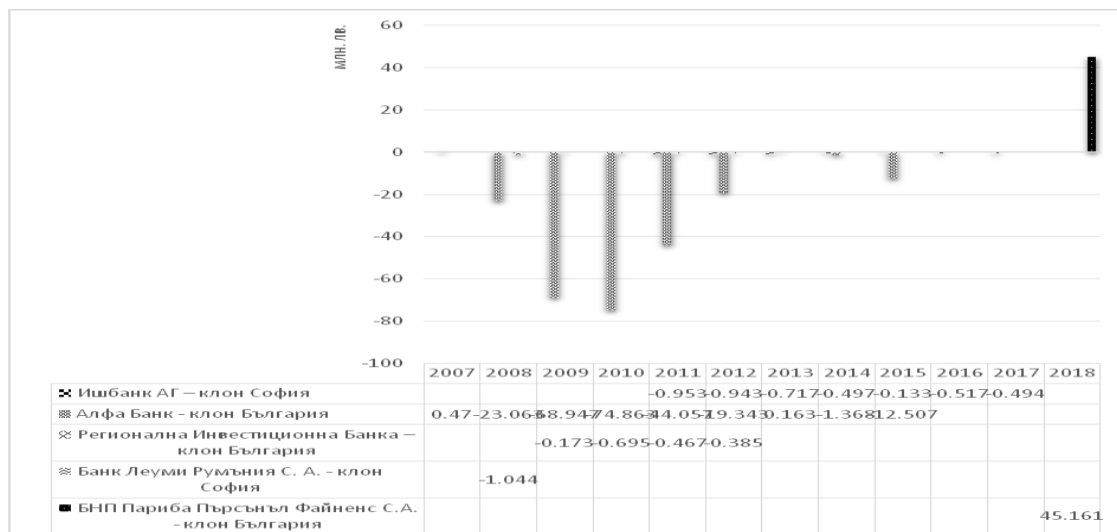
влиятието на глобалната финансова и икономическа криза и финансовата криза в еврозоната върху дейността им. През периода 2008–2011 г. финансовите резултати на повечето банки намаляват. От 2012 г. до края на анализирания период се наблюдава увеличение на печалбата на по-голямата част от банките. Значително нараства печалбата на Прокредит банк (България) ЕАД и ТИ БИ АЙ Банк ЕАД към края на периода в сравнение с неговото начало. Прави впечатление, че банките, които функционират в България за определен период, но прекратяват дейността си, отчитат загуба през последните години или през целия период на функционирането им.

Може да се направи изводът, че банките от втора група с по-голям размер на активите се представят по-добре по отношение на печалбата след данъчно облагане и резултатите от дейността им е повлияна в по-ниска степен от финансовата криза от банките от втора група с по-малък размер на активите. Като цяло с някои изключения, по-големите банки от втора група отчитат печалба през периода 2007 – 2018 г., и въпреки че тя понижава стойностите си под влияние на глобалната финансова и икономическа криза, не е отчетена загуба от дейността. От друга страна, голяма част от по-малките банки от втора група отчитат загуба през отделни години от разглеждания период. Ефектите от финансовата криза върху финансовите им показатели са по-осезаеми. И при банките от втора група резултатите на гръцките банки не са добри и отчитат загуби. Прави впечатление, че отражението на световната финансова криза върху дейността на банките от първа група в България е по-малко отколкото при банките от втора група. По-малките банки се възстановяват по-бавно от финансовата криза и при голяма част от тях към 2018 г. все още се отчитат по-ниски нива на печалбата в сравнение с предкризисния период или загуби.

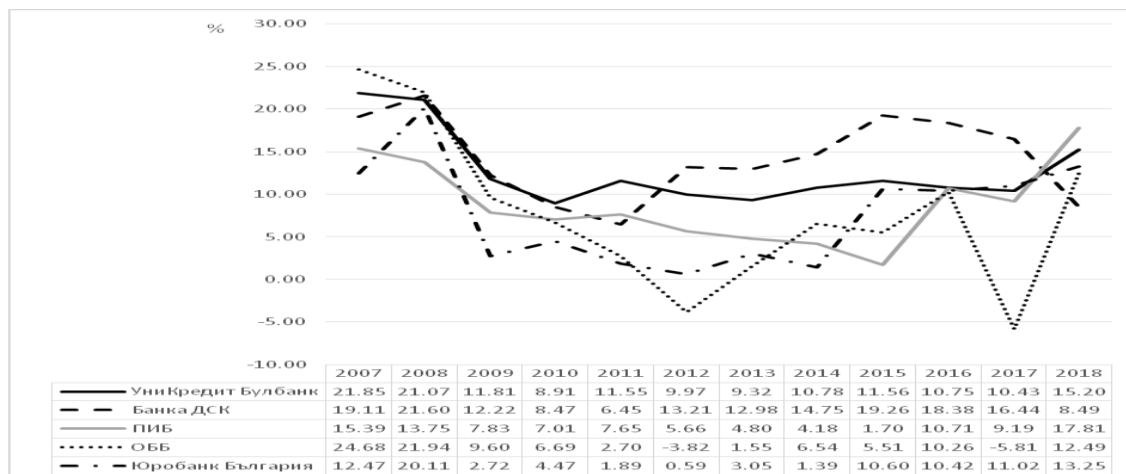
Фигура 7. Печалба след данъчно облагане на част от банките от трета група в България през периода 2007 - 2018 г. (млн. лв.)

Източник: БНБ

Фигура 8. Печалба след данъчно облагане на някои банки от трета група в България през периода 2007 - 2018 г. (млн. лв.)
Източник: БНБ

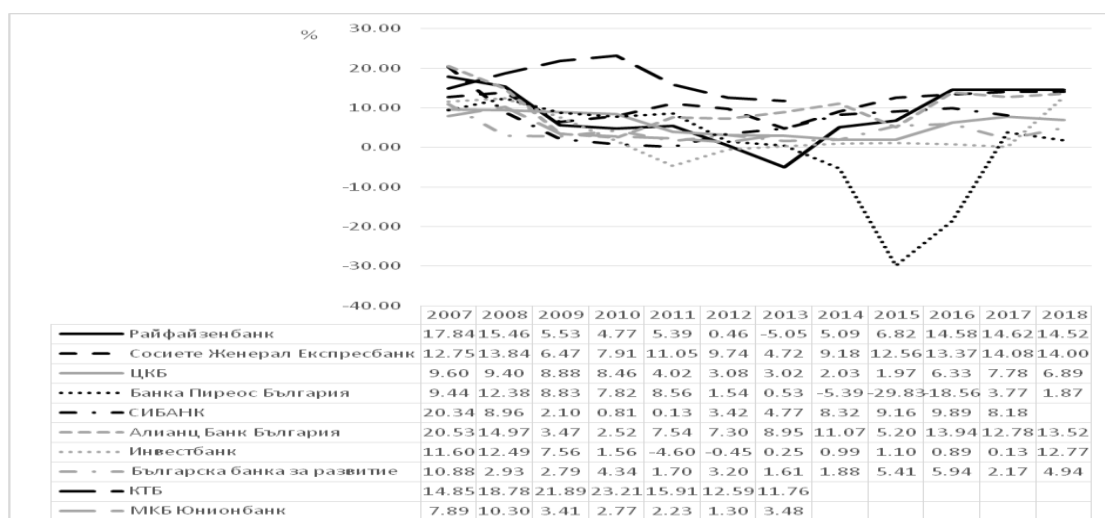
Всички анализирани клонове на чуждестранни банки от трета група с изключение на Ситибанк Европа АД, клон България отчитат загуба през отделни години от разглеждания период, като Ишбанк АГ – клон София, Регионална Инвестиционна Банка – клон България и Банк Леуми Румъния С. А. - клон София отчитат загуба през всички години от периода. Най-висока по размер загуба отчита Алфа Банк - клон България от 74,863 млн. лв. през 2010 г. При Ситибанк Европа АД, клон България също се наблюдава повече от двойно понижение на печалбата през 2013 г. Като цяло, във всички клонове на чуждестранни банки с изключение на Ситибанк Европа АД, клон България печалбата след данъчно облагане намалява през 2009 и 2010 г. През периода 2012–2014 г. се наблюдава подобрене на стойностите на финансовия резултат. През 2015 г. стойностите на печалбата отново се влошават, а през 2016 г. се подобряват. Динамиката на печалбата на Ситибанк Европа АД, клон България се отклонява от общата тенденция на изменение на показателя за другите банки от трета група. Отчетените стойности на финансовия резултат могат да се обяснят с влиянието на глобалната финансова криза върху дейността на финансовите институции в България. Всички анализирани банки отчитат понижение на финансовия резултат към края на анализирания период в сравнение с неговото начало. Изключение от тази тенденция прави Те-Же Зираат банкасът - клон София, при която към 2017 г. стойностите на показателя нарастват близо два пъти в сравнение с 2007 г., но през 2018 г. е отчетено понижение. Загубата на Ишбанк АГ – клон София намалява почти двойно през 2017 г. в сравнение с 2007 г. Прави впечатление, че клоновете на банките, които работят в България през определен период, след което прекратяват дейността си, отчитат загуба през всички или през по-голямата част от годините от съществуването си. Клоновете на чуждестранни банки от трета група се представят по-слабо по отношение на финансовия резултат в сравнение с банките от първа и втора група в България.

Фигура 9. Възвръщаемост на собствения капитал на банките от първа група в България през периода 2007 – 2018 г. (%)

Източник: БНБ

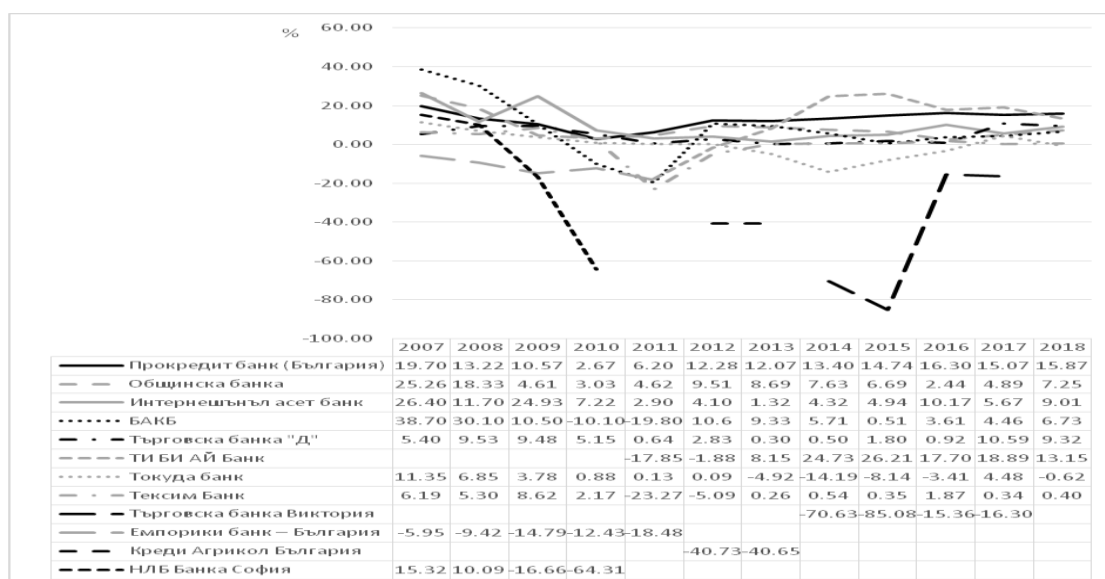
При възвръщаемостта на собствения капитал също се наблюдава значително понижение през 2009 г. във всички анализирани банки от първа група. То продължава и през 2010 г. с изключение на Юробанк България АД. Това понижение се отчита и през 2011 г. за Банка ДСК ЕАД, Юробанк България АД и ОББ АД, докато при останалите банки е отчетено повишение. Този показател отново намалява през 2012 г. във всички банки с изключение на Банка ДСК ЕАД и през 2013 г. отново във всички банки с изключение на ОББ АД и Юробанк България АД. През 2012 г. възвръщаемостта на собствения капитал на ОББ АД е отрицателна. През 2014 и 2015 г. възвръщаемостта на капитала във всички кредитни институции нараства, като изключение правят ПИБ АД и Юробанк България АД. През 2016 г. отново се наблюдава намаление, като повишение отчитат ОББ АД и ПИБ АД. През 2017 г. в повечето разглеждани банки стойностите на показателя се запазват на близки нива до 2016 г., но за ОББ АД той възлиза на -5,81%, което е резултат на отчетената от банката загуба за годината. През 2018 г. стойностите на показателя нарастват.

Фигура 10. Възвръщаемост на собствения капитал на част от банките от втора група в България през периода 2007 - 2018 г. (%)

Източник: БНБ

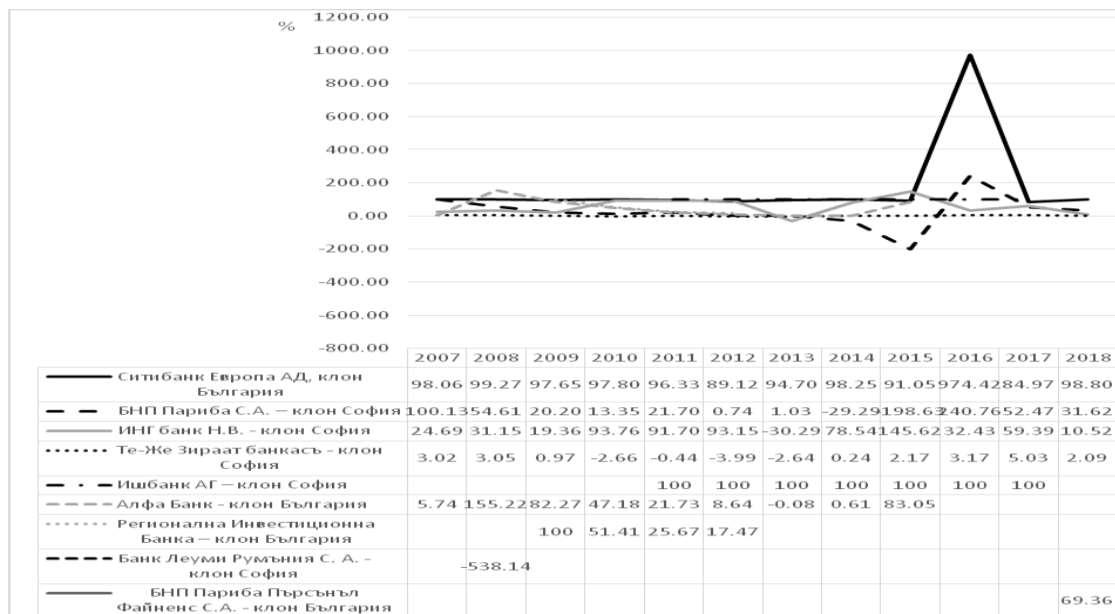
При възвръщаемостта на собствения капитал също се наблюдава значително понижение през 2009 г. във всички анализирани банки от втора група с изключение на КТБ АД. Понижението продължава до 2013 г. в повечето банки. Отново отклонение от наблюдаваната тенденция се отчита при КТБ АД, където стойностите на показателя нарастват до 2010 г., след което намаляват до 2013 г. Като цяло, възвръщаемостта на собствения капитал е по-ниска за всички анализирани банки през 2017 г. в сравнение с 2007 г. с изключение на Сосиете Женерал Експресбанк АД. Влошаването на този показател е особено голямо при Инвестбанк АД. Голямо влошаване на стойността на показателя се наблюдава през 2015 г. при Банка Пиреос България АД, когато той се равнява на -29,83%, но през следващите години се отчита подобрение.

Фигура 11. Възвръщаемост на собствения капитал на някои банки от втора група в България през периода 2007 – 2018 г. (%)

Източник: БНБ

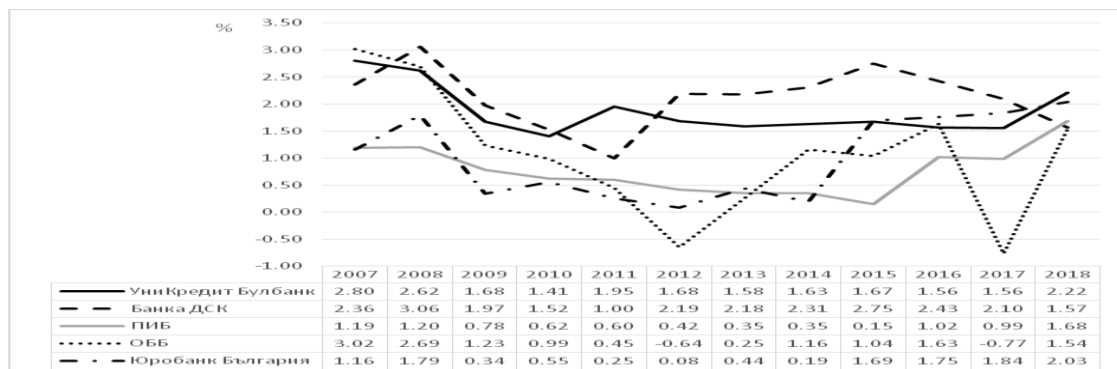
При възвръщаемостта на СК също се наблюдава значително понижение през периода в анализираните банки от втора група, като единствено в ТИ БИ АЙ Банк ЕАД и ТБ "Д" АД е отчетено повишение. В по-голямата част от банките са отчетени отрицателни стойности на показателя през отделни години от периода. Стойностите на този показател са особено ниски при ТБ Викториа ЕАД (-70,63% през 2014 г.). И възвръщаемостта на СК намалява през периода 2008–2011 г. в почти всички банки. През 2012 г. е отчетено повишение на стойностите на показателя, а през 2013 г. отново понижение. През следващите няколко години не може да се изведе обща тенденция на изменение на показателя за разглежданите банки. През 2017 с 2018 г. повечето банки отчитат повишение на стойностите на възвръщаемостта на СК.

Фигура 12. Възвръщаемост на собствения капитал на банките от трета група в България през периода 2007 - 2018 г. (%)

Източник: БНБ

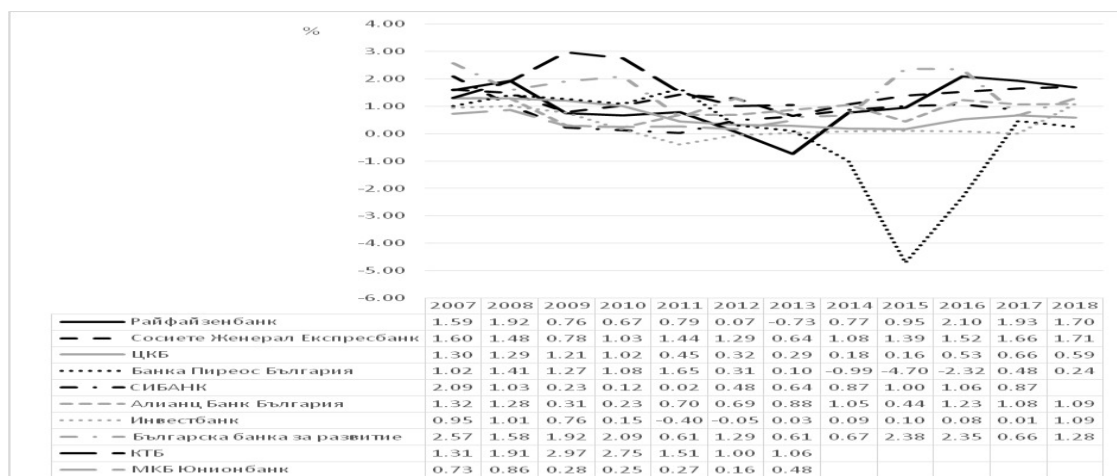
При показателя възвръщаемост на СК прави впечатление, че стойностите му са много високи за всички клонове на чуждестранни банки с изключение на Те-Же Зираат банка сь - клон София, където те са в диапазона, в който е възвръщаемостта на СК на банките от първа и втора група в България. Тези високи стойности могат да се обяснят със сравнително малкия размер на СК на клоновете. През периода 2009–2011 г. възвръщаемостта на СК на клонове на чуждестранни банки от трета група се влошава. Следващата обща тенденция, която може да се изведе за почти всички банковни клонове е, че през 2014 и 2016 г. възвръщаемостта на СК се повишава. В по-голямата част от разглежданите банки са отчетени отрицателни стойности на показателя през отделни години от периода като БНП Париба С.А. – клон София, ИНГ банк Н.В. - клон София, Те-Же Зираат банка сь - клон София, Алфа Банк - клон България и Банк Леуми Румъния С. А. - клон София. Фактът, че през години, през които банковите клонове отчитат загуба от дейността, възвръщаемостта на собствения им капитал е положителна, се дължи на отрицателните стойности на СК на тези клонове на чуждестранни банки в България. Следва да се отбележи, че през цялото си съществуване отрицателни стойности на СК имат Регионална Инвестиционна Банка – клон България и Ишбанк АГ – клон София, Алфа Банк - клон България има положителни стойности на СК само през 2007 г., а СК на БНП Париба С.А. – клон София и ИНГ банк Н.В. - клон София е отрицателен през последните години от анализирания период.

Фигура 13. Възвръщаемост на активите на банките от първа група в България през периода 2007 – 2018 г. (%)

Източник: БНБ

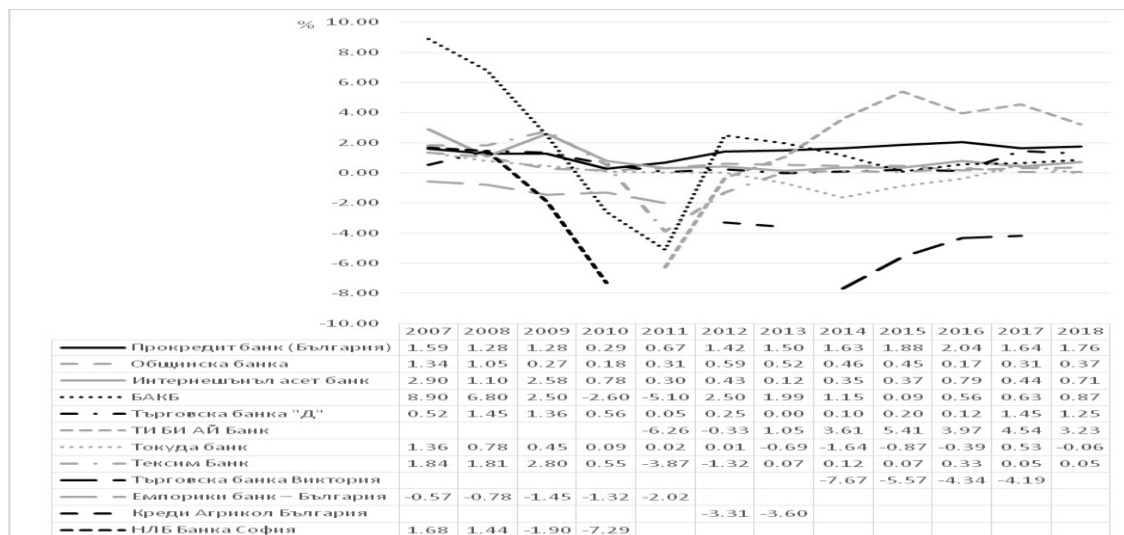
Възвръщаемостта на активите също намалява през 2009 г. във всички разглеждани банки от първа група, както и през 2010 г. с изключение на Юробанк България АД. Понижение на показателя се отчита и през 2012 и 2013 г. Известно подобрене се наблюдава през 2014 и 2015 г. През 2016 и 2017 г. възвръщаемостта на активите се задържа на близки нива. Както при възвръщаемостта на собствения капитал, така и при възвръщаемостта на активите се наблюдава значителна динамика през анализирания период. Стойностите на възвръщаемостта на активите са ниски.

Фигура 14. Възвръщаемост на активите на част от банките от втора група в България през периода 2007 - 2018 г. (%)

Източник: БНБ

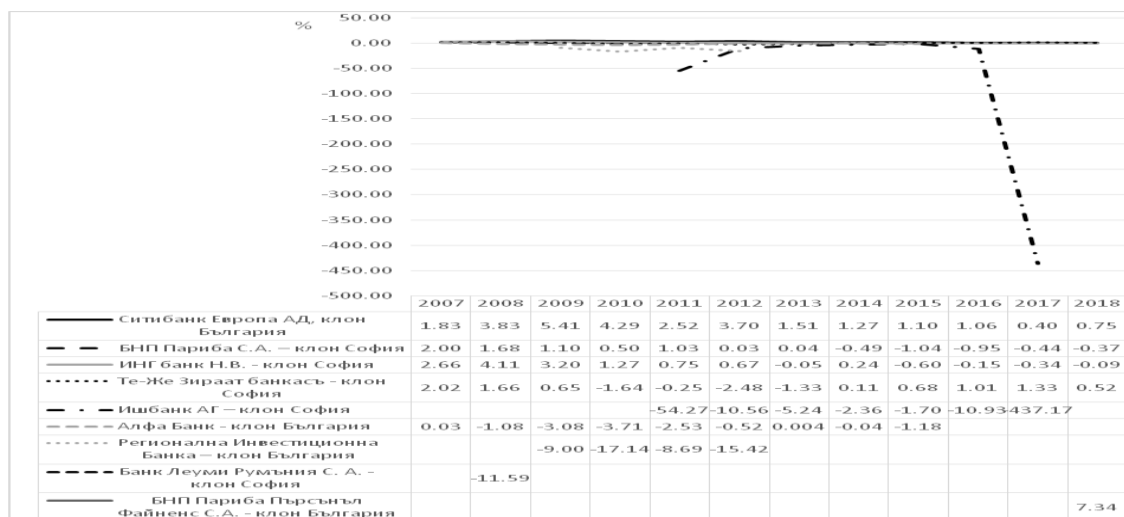
Възвръщаемостта на активите намалява през 2009 г. във всички разглеждани банки от втора група с изключение на ББР АД и КТБ АД, както и през и 2010 г. в повечето банки. Понижение на показателя се отчита и през 2012 г. в по-голямата част от банките. Като цяло, от 2014 г. до края на анализирания период се наблюдава подобрене. И изменението на този показател при КТБ АД значително се различава от това на другите банки. Динамиката на стойностите на възвръщаемостта на активите на ББР АД също се отличава от наблюдаваната при останалите банки тенденция на изменение на показателя.

Фигура 15. Възвръщаемост на активите на някои банки от втора група в България през периода 2007 – 2018 г. (%)

Източник: БНБ

Възвръщаемостта на активите също намалява през периода в повечето разглеждани банки от втора група. И при този показател се отчитат отрицателни стойности в по-голямата част от банките. Както и при показателите печалба след данъчно облагане и възвръщаемост на СК, се наблюдава понижение през периода 2008–2011 г. в повечето банки. През 2012 г. е отчетено повишение, а през 2013 г. понижението на стойностите на показателя в повечето банки, както и при възвръщаемостта на СК. През следващите години стойностите на показателя не се изменят паралелно в разглежданите банки с изключение на 2016 г., когато като цяло се наблюдава повишение.

Фигура 16. Възвръщаемост на активите на банките от трета група в България през периода 2007 - 2018 г. (%)

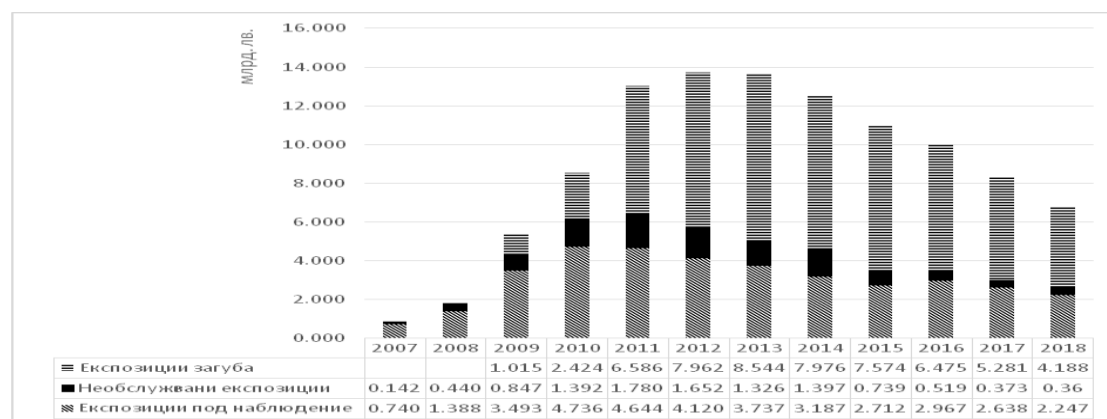
Източник: БНБ

И при показателя възвръщаемост на активите се отчитат отрицателни стойности във всички чуждестранните банкови клонове от трета група с изключение на Ситибанк Европа АД, клон България, но през повече години от

разглеждания период. Стойностите му са значително по-ниски от тези на възвръщаемостта на СК. Възвръщаемостта на активите на повечето клонове на чуждестранни банки от трета група намалява през 2009 и 2010 г. През останалите години от периода 2007-2018 г. не се наблюдава обща тенденция при динамиката на показателя. Влиянието на глобалната финансова и икономическа криза е видно при динамиката на възвръщаемостта на СК и възвръщаемостта на активите на клоновете на чуждестранни банки от трета група в България. Една от причините българските банки да бъдат по-слабо засегнати от финансовата криза е високата им възвръщаемост в предкризисния период (Йоцов, 2014).

2. Динамика на рисковите експозиции на банките в България през периода 2007 – 2018 г.

Изменението на рисковите експозиции на банките в България през периода 2007 – 2018 г. е представено на фигура 17.

Фигура 17. Рискови експозиции на банките в България през периода 2007 – 2018 г. (млрд. лв.)

Източник: БНБ

Влиянието на финансовата криза ясно се вижда от динамиката на рисковите експозиции на банките. През 2008 и 2009 г. експозициите под наблюдение на българската банкова система на два пъти почти удвояват размера си, като през 2010 г. повишението продължава. От 2011 г. тенденцията обръща посоката си и следва умерено намаление до 2.712 млрд. лв. през 2015 г. До края на разглеждания период показателят се запазва на близки стойности, като понижението продължава с по-малки размери. Наблюдават се стабилизиране на кредитните портфейли в банковата система и тенденция на намаление на експозициите под наблюдение. Това оказва положително отражение върху финансовия резултат на банките и ги стимулира да увеличат кредитирането.

Необслужваните експозиции непрекъснато нарастват от 2007 г. до 2011 г. През следващите две години е отбелязано леко понижение на размера им. През 2014 г. отново се наблюдава незначително повишение, след което до края на периода необслужваните експозиции продължават непрекъснато да намаляват.

В първите години на кризата последователните действия на БНБ с антициклически характер рефлектират в размера на натрупаните провизии, които действат като буфер при неблагоприятни промени в качеството на кредитите. В края на месец декември 2008 г. коефициентът на покритие на необслужваните

експозиции с провизии възлиза на 115%, което нарежда кредитните институции в България сред най-добре провизираните банкови системи (Йоцов, 2014). През годините на финансовата криза провизиите по кредити в българската банкова система се увеличават няколкократно. Също така голямо е покачването на дела на необслужваните кредити в общо кредити на банки.

Данни за експозиции, класифицирани като загуба, са налични от 2009 до 2018 г. От 2009 г. до 2013 г. този показател е увеличил стойността си близо девет пъти. От 2014 г. до края на анализирания период се отчита понижение до 5,281 млрд. лв., но стойността на показателя все още е висока. Следва да се отбележи, че разглежданите категории рискови експозиции са изменени.

Към месец юни 2019 г. е отчетено намаление при експозиции, класифицирани като загуба и при експозициите под наблюдение. Необслужваните експозиции нарастват.

Увеличението на трите групи рискови експозиции на банките през периода на световната финансова и икономическа криза и дълговата криза в еврозоната се дължи на трудностите за кредитополучателите да обслужват кредитите си под влияние на ефектите от кризата. Финансовата криза води до увеличение на безработицата и намаляване на финансовите резултати на фирмите.

Макар и с по-малко обезценки и с по-бавни темпове, банките продължиха да чистят портфейлите си, което отвори и по-отчетлив кредитен ръст. Банките са успели да намалят дела на необслужваните кредити в общия кредитен портфейл в сектора. Извършени са съществени отписвания на необслужвани кредити за сметка на провизии. Почистването на кредитните портфейли на банките е видно и по линия на пазара на пакети лоши кредити на колекторски компании, специализирани в изкупуване и събиране на просрочия. Пазарът се активизира. Чистенето е повече и по-бързо в портфейла на домакинствата и все още, по-бавно в корпоративния кредитен портфейл. Необслужваните кредити в портфейлите на банките са адекватно покрити с обезценки и капиталов излишък. Трендът е виден и при ръстовете на различните видове кредитиране.

За ръста в кредитирането допринася прочистването на портфейлите от лоши кредити от банките, което прави по-видимо действителното увеличение на кредитите. На практика до този момент ръстът не беше така отчетлив заради натрупването на необслужвани кредити в счетоводните баланси на банките. Банките започнаха по-активно отписване на лоши активи, което показва и реалния ръст в кредитирането. Необслужваните кредити продължават да намаляват. На пазара на пакети лоши кредити се сключи и най-голямата сделка до момента в сектора за 460 млн. лв. на ОББ АД. До този момент най-големият портфейл от необслужвани банкови кредити, който е продаден в България, е на Юробанк България АД. Той е свързан с поглъщането на Алфа Банк - клон България. Пакетът съдържа потребителски необслужвани кредити за 143,6 млн. евро. При ОББ АД отново двигател за сделката е банковата концентрация, което стимулира групата да освободи общия платежен баланс от наследените лоши кредити. Стратегиите на банките са различни, като някои банки продават често по-малки обеми, а други пакетират големи обеми необслужвани кредити и продават на едро. По-бързото чистене на портфейлите на банките от необслужвани кредити носи ползи за всички страни – банките ще работят основно за подобряване на кредитирането, длъжниците ще получат възможност да уредят задълженията си с гъвкави схеми и отсрочки, а в икономиката ще се отблокира финансов ресурс за инвестиции и потребление.

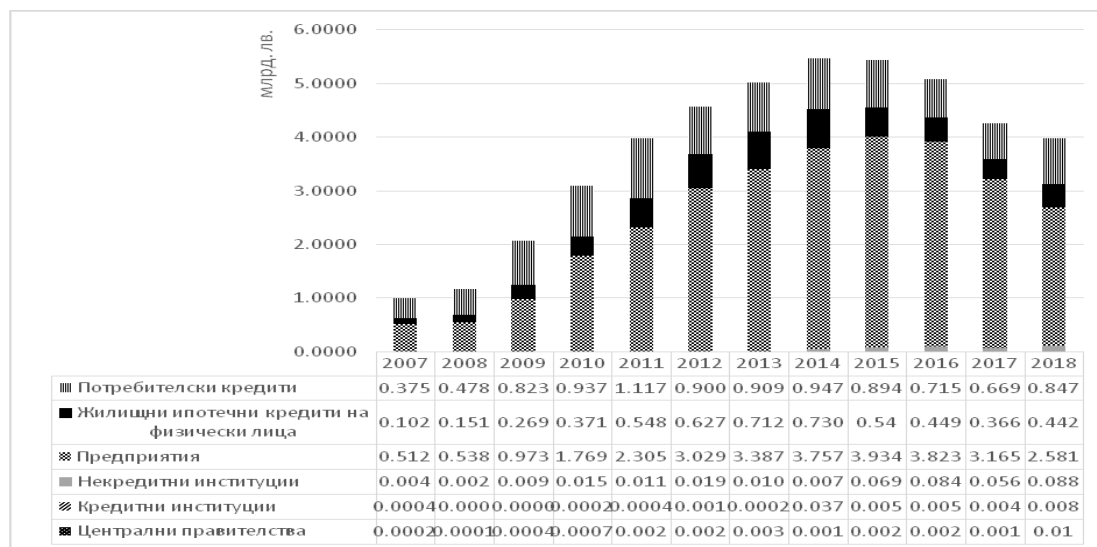
Активизирането в разчистване на портфейли с отписване на лоши кредити би могло да се дължи на новите стандарти в провизирането, които банките прилагат от началото на 2018 г. Те въвеждат нов начин на класифициране на експозиции, носещи кредитен риск, отчитайки вече и очаквани загуби (Международен стандарт за финансово отчитане 9). Това има пряк ефект върху неразпределената печалба на банките, която е основен елемент на базовия СК от първи ред. Това е най-качественият капитал на банката.

Този процес се интензифицира, но банките продължават да отлагат продажбата на пакети лоши кредити заради загубите. Не се наблюдава и особен натиск от страна на БНБ за по-активно почистване на счетоводните баланси на банките от необслужвани кредити, въпреки че това е съществен проблем.

Възможно е да се създаде обща платформа за продажба на лоши кредити. Тя е инструмент за решение на проблема на европейско равнище, тъй като сумарно лошите кредити в банките в ЕС възлизат на 1,3 трлн. евро.

3. Динамика на обезценките по кредити в банките в България през периода 2007 – 2018 г.

На фигура 18 е представено изменението на обезценките по кредити в банките в България през периода 2007 – 2018 г.

Фигура 18. Обезценки по кредити в банковата система в България през периода 2007 – 2018 г. (млрд. лв.)

Източник: БНБ

Обезценките по кредити на българските банки непрекъснато нарастват до 2014 г. Най-висока стойност имат обезценките по кредити, предоставени на предприятия. Увеличението им е от 0,512 млрд. лв. през 2007 г. до 3,934 млрд. лв. през 2015 г. или над седем пъти. Това би могло да се дължи на намалено потребление и висока задлъжнялост на фирмите. Тези кредити са с най-голям размер и могат да създадат проблеми при функционирането на банковата система. Значителен е рискът от натрупване на загуби за банките. През 2016 г. се наблюдава леко понижение на стойностите на показателя, а през 2017 и 2018 г. намалението е по-съществено до 2,581 млрд. лв.

На второ място по размер се нареждат обезценките по потребителски кредити. Те нарастват през периода 2007 – 2011 г. близо тройно или в по-малка степен от обезценките по кредити за предприятия. През 2011 г. показателят достига най-високата си стойност за разглеждания период от 1,117 млрд. лв. През 2012 г. се наблюдава понижаване. През 2013 и 2014 г. отново е отчетено повишение. През периода 2015 – 2017 г. стойностите на показателя постоянно намаляват до 0,669 млрд. лв., но през 2018 г. отново е отчетено повишение.

На следващо място по размер са обезценките по ипотечни кредити на физически лица, които нарастват през периода 2007 – 2014 г. седем пъти подобно на обезценките по кредити, отпуснати на предприятия. Обезценките нарастват постепенно. И при този тип обезценки се наблюдава понижаване през периода 2015 – 2017 г. През 2018 г. стойностите на показателя отново нарастват.

Показателят обезценки по различните видове кредити, които банките предоставят, също силно се влияе от финансовата криза. Динамиката му отразява невъзможността на голям брой банкови клиенти да изплащат кредитните си задължения през периода на кризата. Следва да се отбележи, че се наблюдава следкризисно възстановяване, но то все още не е стабилно и обезценките по всички видове кредити към края на анализирания период значително превишават стойностите от предкризисния период.

Високи разходи за обезценки отчитат ОББ АД и Банка ДСК ЕАД.

Заклучение

Изводите, които могат да се направят от анализа на показателите за рентабилност и показателите за оценяване качеството на активите на банките в България през периода 2007 – 2018 г., са:

- печалбата, възвръщаемостта на собствения капитал и възвръщаемостта на активите се влошават през 2009 г. Финансовата криза в еврозоната оказва силен ефект върху финансовите резултати на българската банкова система. Банките реализират печалба въпреки големия размер на обезценки по кредитите. Това се дължи на задържането на високи лихвени проценти по кредитите;
- през 2009, 2010, 2012 и 2013 г. под влияние на световната финансова криза и финансовата криза в еврозоната печалбата след данъчно облагане, възвръщаемостта на собствения капитал и възвръщаемостта на активите на банките от първа група се влошават и някои банки отчитат загуба. През 2014 г. и 2015 г. се наблюдава повишение на стойностите на тези показатели, а през 2016 г. и 2017 г. не се отчита съществено изменение. Има увеличение през 2018 г.;
- откроява се тенденция към влошаване на възвръщаемостта на СК и възвръщаемостта на активите на банките от втора група с по-голям размер на активите. Печалбата намалява до 2014 г., като някои банки отчитат загуба под влияние на глобалната финансова криза. Печалбата след данъчно облагане, възвръщаемостта на СК и възвръщаемостта на активите на разглежданите банки от втора група в значителна степен се изменят паралелно;
- през периода 2008 – 2011 г. се откроява тенденция на влошаване на печалбата след данъчно облагане, възвръщаемостта на собствения капитал и възвръщаемостта на активите на банките от втора група с по-малък размер на активите и от трета група, като някои банки отчитат загуба под влияние на

световната финансова и икономическа криза. До голяма степен се наблюдава тенденция на паралелно изменение на тези показатели в анализирания банки;

- въпреки че печалбата на българската банкова система намалява под влияние на финансовата криза, тя не отчита загуба от дейността през периода 2007 – 2018 г. за разлика от други страни от ЕС, в които банките са по-силно засегнати от финансовата криза. Банковата система в България се възстановява от финансовата криза и печалбата ѝ към края на разглеждания период е по-висока от годините преди кризата. Представянето на банковата система по отношение на резултатите от дейността през анализирания период може да се оцени като добро и стабилно. Банките от първа група също не отчитат загуби и остават стабилни през годините на кризата. Те имат най-добри резултати от дейността в сравнение с банките от втора и трета група и по-бързо се възстановяват от кризата, като от 2016 г. до края на анализирания период печалбата им превишава стойността си през 2007 г. По-големите банки от втора група също като цяло не отчитат загуби за разлика от банките от втора група с по-малък размер на активите, които се представят по-слабо. Ефектите от финансовата криза върху дейността на по-малките банки в България са по-големи отколкото при по-големите банки. Печалбата на голяма част от тях към края на разглеждания период е по-ниска в сравнение с предкризисния период или отчитат загуба. Най-ниски са финансовите резултати на клоновете на чуждестранни банки от трета група в България, повечето от които отчитат загуби през отделни години от разглеждания период. Гръцките банки в България отчитат едни от най-ниските финансови резултати и през няколко години от периода работят на загуба;
- рисковите експозиции на българските банки значително нарастват през периода на финансовата криза;
- докато при обезценките по кредити се отчита непрекъснато покачване през периода 2007 – 2014 г., стойностите на показателя намаляват през периода 2015 – 2017 г. През 2018 г. обаче отново има увеличение.

Използвана литература

1. БНБ, Банките в България, за съответните години
2. Данаилов Д. (2019). *България през първата третина на XXI в. Икономика, финанси, банки, доходи. Дигитализацията е реалност и предизвикателство*. София: Издателски комплекс – УНСС
3. Джонсън Ф. & Джонсън Р. (1996). *Банков мениджмънт*. Варна: Princesps
4. Завадска З., Дроздовска М. & Яворски В. (2012). *Банково дело*. София: Издателски комплекс – УНСС
5. Йоцов В. (2014). *Отражение на глобалната криза върху финансовия сектор в България*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“
6. Международен стандарт за финансово отчитане 9
7. Стефанова П. (1994). *Рентабилност, ликвидност и капиталова адекватност*. София
8. Трифонова С. (2002). *Паричен съвет, банкова система и финансово развитие*. София: Университетско издателство „Стопанство“
9. Ball L. (2011). *Money, Banking and Financial Markets*. Second Edition. Worth Publishers

10. Bikker J. & Bos J. (2008). *Bank Performance. A Theoretical and Empirical Framework for the Analysis of Profitability, Competition and Efficiency*. Routledge
11. Caprio G., Evanoff D.D. & Kaufman G.G. (2006). *Cross-Border Banking. Regulatory Challenges*. World Scientific Publishing Company
12. Cecchetti S. & Schoenholtz K. (2014). *Money, Banking and Financial Markets*. McGraw-Hill Irwin, Hubbard R. & O'Brien A. (2011). *Money, Banking and the Financial System*. 1st Edition, Prentice Hall
13. Mishkin F. (2016). *The economics of money, banking, and financial markets*, Pearson
14. Olgu Ö. (2011). *European Banking. Enlargement, Structural Changes and Recent Developments*. Palgrave Macmillan
15. Steinherr A. & Ucer M. (2004). *The Turkish Banking Sector: Challenges and Outlook in Transition to EU Membership*. EU-Turkey Working Paper Series No: 4
16. <http://www.bnb.bg>

